

ALFIE KOHN

MITUL COPILULUI RĂSFĂȚAT

De la educația prin pedepse și recompense la arta
de a crește un copil cu stimă de sine, responsabil și
empatic cu cei din jur

Traducere din limba engleză:
SANDA WATT

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

INTRODUCERE	9
CAPITOLUL 1	21
Părinți permisivi, copii alintați și alte baubauri la îndemână	
CAPITOLUL 2	67
Perspective asupra parentajului	
CAPITOLUL 3	90
Exagerările despre parentajul excesiv	
CAPITOLUL 4	131
LECȚIILE DURERII	
Motivație, eșec și indignare față de premiile de consolare	
CAPITOLUL 5	168
PRINCIPII MORALE IMPLICITE	
Condiționări, raritate și privațiuni	
CAPITOLUL 6	197
Atac la stima de sine	
CAPITOLUL 7	231
DE CE ESTE AUTODISCIPLINA SUPRALICITATĂ?	
Să analizăm tăria de caracter, prăjiturilele și controlul din interior	
CAPITOLUL 8	288
Să creștem copii rebeli	

Introducere

Într-o zi, pe când stătea de vorbă în grădină cu un prieten, lingvistului George Lakoff i-a venit ideea unui exercițiu de gândire: există oare, s-a întrebat Lakoff, o întrebare unică pe care să o adresezi oamenilor pentru a afla dacă atitudinea lor față de o serie de probleme politice este liberală sau conservatoare? Da, i-a răspuns prietenul său. Nu trebuie decât să le adresezi următoarea întrebare: „Când copilul plânge noaptea, te duci să îl iei în brațe?”¹

Lakoff relatează această discuție la începutul cărții sale *Moral Politics* pentru a explica de ce consideră că perspectivele pe care le avem asupra unor subiecte ca avortul, pedeapsa capitală, deținerea de arme, legile de mediu, politica externă, imigrarea și altele trădează, de cele mai multe ori, o „viziune morală” mai profundă. Iar această viziune, susține el, se poate descrie prin raportare la anumite „modele de familie”. Atitudinea conservatoare reflectă ceea ce el numește modelul *Tatălui sever*, în timp ce o atitudine liberală trimite la modelul *Părintelui blând*.

Nici după ce am parcurs cele 425 de pagini ale cărții sale nu îmi este întru totul clar ce poziție atribuie Lakoff acestor forme de parentaj. Sunt niște metafore? (În altă carte, Lakoff

¹ Lakoff, p. xv.

descrie procesul prin care gândurile și acțiunile noastre sunt modelate de metafore pe care le folosim adesea fără măcar să ne dăm seama.) Sau există într-adevăr o corelație între atitudinea pe care o avem față de creșterea copiilor și poziția pe care o avem în aceste chestiuni politice? Și, dacă așa stau lucrurile, există vreo dovadă în sprijinul acestei ipoteze?²

Indiferent de poziția lor, modelele în sine sunt coerente și incontestabil imperioase (voi analiza ceva mai pe larg abordarea *Tatălui sever* în această carte) și este fascinant când te gândești că modul în care îți tratezi copiii chiar îți semnalează și explică ce convingeri politice ai. Accentul pus cu mână de fier asupra disciplinei acasă este oare un factor care să indice aversiune față de acțiunile afirmative?³ Și sunt oare părinții care preferă să discute, în loc să recurgă la pedepse corporale, mai deschiși față de stimulentele fiscale și energia regenerabilă? Aceste ipoteze conferă noi înțelesuri versului din Wordsworth: „Copilul este tatăl omului”.

Există o singură problemă cu teoria lui Lakoff. Mulți dintre cei liberali, din punct de vedere politic, încep să vorbească asemenea realizatorilor de la televiziunile de dreapta atunci când vine vorba despre copii și părinți. Această discrepanță stranie este ceea ce mi-a dat, de fapt, impulsul de a scrie cartea pe care o citiți acum.

² Nu am reușit să găsesc decât vreo două studii în care unui grup de creștini practicanți li se cerea să vorbească despre viața lor. Cei care se declarau conservatori din punct de vedere politic (ceea ce nu înseamnă neapărat că aveau o perspectivă anume asupra problemelor de politică publică menționate de Lakoff) erau mai înclinați să sublinieze importanța respectului pentru autoritate, pentru respectarea regulilor și responsabilitatea personală (vezi McAdams et al.).

³ Termen folosit în Statele Unite cu precădere în anii 1960 desemnând o politică sau un program ce vizează repararea unor acte de discriminare din trecut prin măsuri active pentru oportunități egale în domenii ca educația sau piața muncii. [n. tr.]

Prima oară am remarcat o inconsecvență de acest tip într-un context educațional. Aruncați o privire asupra editorialelor nesemnate din publicații situate ceva mai la stânga de centru sau asupra eseurilor semnate de editorialiști cu vederi politice, în general, progresiste. Ascultați discursurile funcționarilor publici liberali. Dacă subiectul privește oricare dintre problemele controversate de astăzi, de la politici fiscale la drepturi civile, vor spune mai mult sau mai puțin ceea ce v-ați aștepta să auziți de la ei. Însă, atunci când vine vorba despre educație, aproape toți adoptă o poziție la fel de dură ca și cea a conservatorilor. Susțin varianta de reformă educațională bazată pe ierarhia de sus în jos, în stil corporatist, care include standarde de predare normative, nediferențiate și o programă școlară unitară; o mai mică siguranță a postului pentru profesori; testare standard frecventă; recurs la recompense și pedepse pentru a stimula rezultatele la acele teste și pentru a obține conformarea profesorilor și a elevilor.

Desigur, nu s-a ajuns la un consens în privința rolului pe care guvernul federal ar trebui să îl adopte în această problemă ori a oportunității privatizării școlii⁴. Altfel, atât democrații liberali, cât și republicanii conservatori, atât ziarul *New York Times*, cât și *Daily Oklahoman*, au același discurs pe tema „responsabilității”, „ridicării standardelor” și „competitivității globale” (ceea ce înseamnă că educația este concepută, în principal, din perspectivă economică). Președintele Obama nu a continuat pur și simplu politicile educaționale ale administrației George Bush, ci le-a intensificat, suprapunând măsurile dure ale unui program bazat pe teste și intitulat „Cursă până

⁴ Mulți conservatori susțin sistemul de cupoane valorice, în care banii publici sunt folosiți pentru finanțarea școlilor private, în timp ce liberalii sunt mai înclinați să susțină forme mai subtile de privatizare, cum ar fi direcționarea fondurilor publice limitate către școli independente finanțate de stat, cu management privat dar, în continuare, publice din punct de vedere formal.

la vârf” peste programul dur bazat pe teste care se numea „Niciun copil lăsat în urmă”.⁵

Aceste politici au fost aplaudate nu doar de latura corporatist-americană, ci și de ambele aripi din Congres și de fiecare mare instituție media din Statele Unite. Adevărul este că expresia generică *reforma în educație* a ajuns să fie sinonimă cu aceste politici definite prin severitate. Dacă ridici vreo obiecție la adresa acestora, riști să fii etichetat drept susținător al „status quo-ului”, deși status quo-ul a fost deja definit de ceva vreme. Majoritatea celor care au avut obiecții reale sunt profesori și experți în educație care au resimțit direct aspectele nefavorabile ale acestei abordări, în special pentru elevii cu venit redus și pentru școlile pe care aceștia le frecventează. Dar unul din elementele cheie ale „reformei” a constatat în definirea educatorilor ca parte a problemei și, de aceea, punctul lor de vedere a fost, în mare, ignorat.

Ceea ce este valabil pentru atitudinile față de educație este valabil și pentru modul în care privim copiii în general, cum sunt ei și cum ar trebui crescuți. Desigur, este mai puțin probabil ca politicienii să dezbată (sau publicațiile să publice) pe subiecte ce țin de creșterea copiilor. Însă editorialiștii au câte o intervenție sporadică, iar atunci cei care sunt în general liberali îi imită din nou pe conservatori într-un mod absolut remarcabil⁶. În același timp, articolele despre creșterea copiilor

⁵ În anul 2009, am imprimat câteva extrase din discursuri susținute de Bush și de Obama pe tematica educației și am invitat cititorii să încerce să asocieze fiecare pasaj cu președintele căruia crede că îi aparțin respectivele cuvinte. Vezi <http://bit.ly/WmZsf>.

⁶ Trei exemple în acest sens: Frank Bruni de la *New York Times*, Scot Lehigh de la *Boston Globe* și regretatul William Raspberry de la *Washington Post*. Desigur, sunt mulți alți publiciști care scriu dintr-o perspectivă conservatoare despre creșterea copiilor, însă îi amintesc aici pe cei ale căror vederi asupra acestui subiect par să contrasteze cu poziția pe care o au în alte chestiuni.

din periodicele de interes general reflectă aceeași tendință. Varietatea de puncte de vedere pe alte subiecte contrastează cu perspectiva uimitor de consensuală în ceea ce privește copiii.

Această perspectivă se conturează după cum urmează:

- Trăim într-o epocă a indulgenței, în care părinții permisivi refuză să pună limite sau să le spună „nu” copiilor.
- Părinții sunt excesiv de protectori cu ai lor copii, în loc să îi lase să sufere de pe urma consecințelor firești ale propriilor greșeli. Copiii ar avea de câștigat de pe urma eșecurilor, însă părinții lor se tem să permită așa ceva.
- Adulții doresc atât de mult să le dea copiilor sentimentul că sunt speciali, încât cresc o generație de narcisiști care cred că li se cuvine totul. Primesc premii chiar și atunci când nu echipa lor este cea care a câștigat, sunt lăudați chiar și atunci când nu au făcut nimic notabil și primesc note mari indiferent de modul în care se prezintă la școală. Din nefericire, îi așteaptă o trezire dură atunci când vor ieși în neiertătoarea lume reală.
- Tinerii au nevoie și duc lipsă nu de stimă de sine, ci de autodisciplină: capacitatea de a aștepta răbdători momentele de satisfacție, de a-și controla impulsurile și de a persevera în diverse activități pentru o perioadă mai mare de timp.

Aceste convingeri „tradiționaliste” (din lipsa unui termen mai potrivit) sunt pe buzele tuturor și repetate la nesfârșit. Luate împreună, acestea au devenit în asemenea măsură stereotipurile societății noastre despre copii, încât ori de câte ori un ziar sau o revistă abordează oricare dintre aceste subiecte, o va face aproape întotdeauna din această perspectivă. Dacă subiectul în discuție este stima de sine, teza va fi aceea că este excesivă la copii. Dacă subiectul este disciplina (și limitele impuse de părinți), autorul va insista că, în ziua de astăzi, copiii au prea puțin parte de aceasta. În timp ce perseverența sau

„tăria de caracter” sunt întotdeauna descrise în mod pozitiv și niciodată analizate cu scepticism.

Această acceptare generalizată a perspectivei tradiționaliste ne ajută să înțelegem faptul că, pe subiecte ce țin de creșterea copiilor, chiar și liberalii înclină să adopte poziții cu premise profund conservatoare. Poate că lucrurile funcționează și în sens invers: faptul că cei de stânga sau de centru se găsesc, de principiu, în acord cu cei de dreapta, explică de ce punctul de vedere tradiționalist a devenit stereotipic. Creșterea copiilor poate fi descrisă ca fiind spatele frontului în războaiele culturale, numai că nimeni nu luptă de cealaltă parte.

Pentru a scrie această carte, a trebuit să analizez studii de cercetare pe teme relevante, astfel încât să pot distinge adevărul de mit. În acest demers, mi-au ieșit în cale și mai multe articole din presa de consum, cu titluri ca „Spoiled Rotten: Why Do Kids Rule the Roost?” [„Putred de răsfățat: De ce sunt copiii cocoșii în casă?”] (*The New Yorker*), „How to Land Your Kid in Therapy” [„Cum ajungi să îți duci copilul la psiholog”] (*The Atlantic*), „Just Say No: Why Parents Must Set Limits for Kids Who Want It All” [„Spune pur și simplu nu: De ce trebuie să impună părinții limite pentru copiii care vor totul”] (*Newsweek*), „Parents and Children: Who’s in Charge Here?” [„Părinți și copii: Cine este șeful aici?”] (*Time*), “The Child Trap: The Rise of Overparenting” [„Capcana copilului: Ascensiunea parentajului excesiv”] (*The New Yorker* din nou), „The Abuse of Overparenting” [„Abuzul parentajului excesiv”] (*Psychology Today*), „The Trouble with Self-Esteem,” [„Problema cu stima de sine”] (*New York Times Magazine*), și „Millennials: The Me Me Me Generation” [„Milenialii⁷: Generația Eu Eu Eu”] (din nou, revista *Time*), pentru a numi numai câteva dintre acestea.

⁷ *Millennials*, cunoscuți și ca generația Y, se referă, în Statele Unite ale Americii și Canada, la persoanele născute între începutul anilor 1980 și sfârșitul anilor 1990. [n. tr.]

CAPITOLUL 1

Părinți permisivi, copii alintați și alte baubauri la îndemână

DE DATA ACEASTA ESTE DIN NOU... ALTFEL

Este tipul de clișeu retoric preferat cu care oratorii de școală și academicienii încearcă să își asezoneze monografiile anoste: dai un citat anonim cu trimitere directă la subiect, după care dezvălui printr-o întorsătură de condei că, de fapt, citatul este vechi de câteva decenii, ba chiar de secole. Ha-ha! Te-am prins!

Această tehnică are, totuși, potențialul de a fi mai mult decât o sursă de amuzament facil. Când dai peste observații sau emoții extraordinar de familiare și vezi că vin din partea unor persoane care au trăit acum foarte mulți ani, te simți privat de iluzia de unicitate, ceea ce poate tulbura într-un mod cât se poate de constructiv. Ori de câte ori am putea fi tentați să perorăm despre cum unele aspecte ale vieții moderne sunt nemaivăzut de revoltătoare, conștiința faptului că bunicii sau strămoșii noștri îndepărtați spuneau, cu mici diferențe, cam aceleași lucruri, ar trebui să întrerupă abrupt acest discurs și să ne calmeze definitiv.

Așa stau lucrurile, de exemplu, în cazul educației. Comenatorii și profesorii mai în vârstă anunță adesea, pe un ton resemnat ori dezgustat, că atât performanțele elevilor noștri, cât și nivelul de așteptări au devenit din ce în ce mai nesatisfăcătoare. Copiii abia dacă îndeplinesc cerințele minime, reușind totuși să se fofileze. Și, la naiba, sunt chiar mulțumiți, ba chiar felicitați de ceilalți pentru mediocritatea lor!

„În ultimii ani” – se afirma într-un articol – „părinții se plâng consternați de faptul că mulți copii nu știu să citească, nu cunosc reguli de ortografie, nu știu să scrie clar”, în timp ce „angajatorii au afirmat că mecanicii nu pot citi indicații simple. Multe universități au învinuit liceele că trimit mai departe studenți care... nu pot citi suficient de bine pentru a studia la nivel universitar, liceele au fost nevoite să organizeze clase corective de citire pentru elevii care nu au învățat să citească bine în clasele primare”. Și tot așa continuă, la nesfârșit, acuzațiile aspre aduse sistemului nostru educațional. Sau, cine știe, poate că nu tocmai despre sistemul „nostru” educațional este vorba, întrucât puțini dintre noi au avut vreun cuvânt de spus cu privire la politicile din educație la vremea apariției acestui articol, adică în anul 1954.¹

Astfel de văicăreli au fost publicate, desigur, și în anii 1970 și 1980 (un exemplu însemnat fiind raportul profund mincinos

¹ Hersey, p. 136. Autorul adaugă: „Iar problemele ce țin de citit nu se vor putea rezolva printr-un unic panaceu, cum ar fi «întoarcerea la fonică»” (p. 137) – o observație la fel de relevantă și la fel de ignorată astăzi. Cu opt ani mai devreme, în anul 1946, un profesor de la Universitatea Princeton se plânga: „Nu cunosc nici un liceu sau nici o universitate din țară care să nu ofere majorității sau tuturor bobocilor clase corective de limbă, matematică, introducere în științe și în limbi străine. Prin urmare, oferim doi sau trei ani de colegiu, iar restul sunt activități de liceu”. (Eseul lui Theodore M. Greene, publicat în *Los Angeles Times* este citat de publicista pe teme de educație pe pagina ei de internet www.susanohanian.org.)

al administrației Reagan, „Nation at Risk”² [Națiunea în pericol]), dar nu s-ar putea oare susține că cele din ziua de astăzi, prin care se denunță declinul standardelor, reprezintă aceeași moștenire multiculturală, aceiași profesori stângiști și aceeași realiniere culturală post-Woodstock care a afectat valorile tradiționale din interiorul și din afara școlilor? Da, desigur, se poate aduce și acest argument. Dar se dovedește greu de susținut din moment ce sistemul educațional așa-zis disfuncțional a fost contestat dinainte de Vietnam, dinaintea drepturilor civile, dinaintea feminismului, atingând agresiv aceeași coardă nostalgică. Deci, dacă experții erau indignați încă de pe vremea lui Eisenhower de educația în declin și de elevii care abia dacă știau să scrie și să citească, atunci întrebarea trebuie să fie: care este, mai precis, epoca de glorie care s-a remarcat printr-un nivel foarte ridicat? Răspunsul evident este că, de fapt, nu a existat vreuna. „Povestea declinului școlii în timpul secolului XX este, în foarte mare parte, o născocire”, susține Richard Rothstein, specialist în științe sociale, a cărui carte *The Way We Were?* [Cum eram cândva?] menționează o serie de atacuri similare la adresa sistemului educațional american, privind în urmă deceniu după deceniu³. Fiecare generație invocă vremurile bune în care, descoperim că, de fapt, oamenii făceau exact aceleași lucruri.

Așadar, cârcotașilor de vârstă a doua din anii 1950 fără în-
doială că li se umezeau ochii de emoție când își aminteau de

² Pentru detalii cu privire la afirmațiile eronate și la utilizarea tendențioasă a datelor care stau la baza raportului, vezi Berliner și Biddle; și Bracey.

³ Rothstein, Capitolul 1. Mențiunile apar la p. 20. După realizarea unei liste similare de proteste în ordine invers cronologică, un istoric remarcă: „Fiecare nou raport a refuzat să își citeze predecesorii, creând impresia, la fiecare generație, că nereușita este ceva cu totul nou (Stearns, 85). Ideea că școala este într-o situație mai rea astăzi decât în trecut a fost categoric respinsă de către Berliner și Biddle, cât și în multe din scrierile regretatului Gerald Bracey.

anii lor de școală – știți, vremurile când excelența conta și nu se admitea nicio scuză. Cât de neplăcut, deci, să aflăm că, pe vremea când erau ei copii, adulții se scandalizau de faptul că juriul unui concurs de eseuri a fost nevoit să aleagă „eseul cu cele mai puține greșeli gramaticale” (în anul 1911), iar elevii de liceu greșeau două din trei întrebări la un test „despre cele mai simple și evidente evenimente din istoria americanilor” (în anul 1917).⁴

Ați auzit de „inflația notelor”? Toată lumea știe, nota 10 se primește în ziua de astăzi așa cum se dau merele de colinde, printr-o diluare rușinoasă a standardelor riguroase „impuse la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970”, după cum redă Harvey Mansfield, profesor la Universitatea Harvard, povestea general acceptată⁵. (Să învinuim profesorii darnici angajați și titularizați în acea perioadă.) De unde și realizarea unui raport chiar de către „Comitetul pentru ridicarea standardelor” de la Harvard: „Calificativele A și B sunt uneori date cu prea mare ușurință – Calificativul A pentru lucrări care nu au vreun merit deosebit, iar B pentru lucrări care nu se ridică mult peste limita mediocrității... Unul din principalele obstacole în ridicarea standardului notelor este ușurința cu care elevii slabi primesc note de trecere pentru lucrări superficiale”. Numai că acest raport a fost scris în anul – cred că vă așteptați la asta, nu-i așa? - 1894. Pe vremea aceea, calificativele cu litere erau o

⁴ Citatul din 1911 este extras din Comer, care se plângea, de asemenea, că noua generație „nu știe să scrie corect, că folosește foarte neglijent limba”. La rândul ei, puneă această situație neplăcută pe seama faptului că elevii erau „victimele nenumăratelor experimente educaționale hazardate. Noile idei din pedagogie eu făcut ravagii în ultimii cel puțin douăzeci și cinci de ani”. Citatul din 1917 este preluat dintr-un studiu publicat în anul respectiv în *Journal of Educational Psychology* și reprodus în septembrie 2007 într-o postare de pe www.blog4history.com.

⁵ Mansfield. Pentru mai multe informații pe acest subiect, vezi expunerea de la paginile 183–185.

noutate la universitate, fuseseră introduse de mai puțin de zece ani, însă predecesorii ideologici ai lui Mansfield se plângeau deja de cât de puțin au ajuns să însemne notele⁶.

„Nostalgia nu este decât amnezie inversă”, spunea poeta Adrienne Rich. Desigur, în ciuda dovezilor istorice, muștrările și vociferările cu privire la recentul nostru declin nu se vor tempera și nu vor înceta. Deși ar trebui.

„Înainte să ne prostim și să ne culcăm pe-o ureche, aveam standarde ridicate pentru copii atât acasă, cât și la școală.” Această afirmație apare într-o carte publicată în anul 2003 și care se numește *The Epidemic: The Rot of American Culture, Absentee and Permissive Parenting, and the Resultant Plague of Joyless, Selfish Children*. [*Epidemia: Decăderea culturii americane, parentajul absenteist și permisiv și molima de copiii blazați și egoiști*] (Dacă ați citit subtitlul ați aflat tot ce trebuie să știți despre această carte)⁷. Asemenea multor alte scrieri din școala de analiză culturală posacă, și aceasta susține că educația este doar începutul problemelor cu care ne confruntăm în prezent. Și, este adevărat, anii recentți au venit cu o încărcătură polemică centrată mai puțin asupra educării copiilor și mai mult asupra creșterii lor. Dat fiind că ultima dintre acestea reprezintă și subiectul principal al cărții de față, ni se va ierta poate că vom încerca să înțelegem afirmațiile care susțin că, în ziua de astăzi, copiii sunt mai răsfățați ca niciodată și că autoritatea parentală s-a erodat în timp. Să fie oare cazul și aici pentru un răspuns de tipul: „am trecut prin asta și am mai auzit-o”?

⁶ Briggs et al. Am consultat o copie a raportului original păstrat în arhivele Universității Harvard după ce am văzut o trimitere la acesta în lucrarea lui Lewis.

⁷ Shaw, p. 18.

Chiar și fără a merge la arhive, cititorii de o anumită vârstă știu prea bine că nu este nimic nou în condamnările generalizatei permisivități. Pentru început, aceleași idei despre părinții preș și copiii lor alinați se regăsesc astăzi în cărțile publicate la începutul anilor 1990 (*Spoiled Rotten: Today's Children and How to Change Them* [Putred de răsfățat: Despre copiii de astăzi și cum îi putem schimba]) și la începutul anilor 1980 (*Parent Power* [Puterea părinților]). Ultima dintre acestea a fost scrisă de conservatorul creștin John Rosemond, însă în ultimul deceniu au apărut cel puțin trei cărți cu exact același titlu care îndeamnă la preluarea intransigentă a controlului.

Ceva mai devreme, în anul 1976, *U.S. News and World Report* a publicat un articol intitulat „Permissiveness: A ‚Beautiful idea’ That didn’t Work” [„Permisivitatea: O «idee frumoasă» care nu a mers.”], un cuplu pe nume Joseph și Lois Bird a scris în manifestul lor din 1972 intitulat *Power to*

the Parents [Putere Părinților] că, în ziua de astăzi, „nu este o idee foarte agreată să înveți copiii ce înseamnă responsabilitatea”. „Majoritatea părinților și profesorii cer prea puțin” de la copii, explică autorii, iar rezultatul este acela că acum nu trebuie să ne facem griji doar pentru „adolescenții teribili”, ci și pentru „preadolescenții rebeli și elevii de gimnaziu insolenți”. Soții Bird se întorc la vremuri mai simple (deși nu dau niciun indiciu asupra vreunei perioade anume), când „știam în ce credem”, înainte ca acei „așa-ziși psihologi” să înceapă să ne spună că trebuie să dăm mai multă libertate copiilor⁸.

Nu demult, pe coperta revistei *Time* a apărut o ilustrație cu un băiețel afișând un zâmbet sfidător, cu brațele încrucișate la piept și o coroană de aur pe cap, înconjurat de o colec-

⁸ Bird și Bird, pp. 60, 77, 154, 160.

ție impresionantă de jucării. „Au oare copiii prea multă PUTERE?”, ne întreabă coperta, în majuscule îngroșate. (Cred că știți care a fost răspunsul.) Articolul relatează că „80% dintre oameni consideră că, în ziua de astăzi, copiii sunt mai răsfățați decât erau acum 10 sau 15 ani”⁹. Însă avem toate motivele să credem că un sondaj realizat acum zece sau cincisprezece ani ar fi concluzionat că marea majoritate a persoanelor nutreau exact aceeași convingere. Când autorul unei cărți intitulată *Spoiling Childhood* [*Copilărie răsfățată*] avertizează: „Am intrat într-o epocă a permisivității în care balanța atârână către recompensare”¹⁰, afirmația poate fi adevărată numai în cazul în care cuvântul „epocă” face referire la ultimii cel puțin patruzeci de ani. Evident, nu e o diferență prea mare între ceea ce se spune astăzi despre creșterea copiilor și ceea ce se spunea înainte de nașterea multora dintre părinții de copii mici din ziua de astăzi.

Aici, totuși, la fel ca și în cazul afirmațiilor despre educație, este posibil să nu ne confruntăm decât cu o perioadă extinsă de prăbușire a valorilor și de creștere relaxată a copiilor, perioadă al cărei început poate fi întrevăzut la copiii din generația hippy de baby boomers¹¹, cărora li s-a permis să facă ce vor și care își cresc ei înșiși copiii după aceleași metode. Să fi fost totul determinat de mișcările tectonice de la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970? Își creșteau oamenii copiii într-un mod mai responsabil înainte ca totul să se ducă de râpă?

⁹ Gibbs 2001.

¹⁰ Ehrensaft, p. 183.

¹¹ *Baby boomers* – expresie folosită cu precădere în Statele Unite ale Americii pentru generația născută în perioada de creștere explozivă a natalității de după cel de-al Doilea Război Mondial. (n. tr.)